

Γεννάδιος Β΄ ο Σχολάριος

- Ο πρώτος Οικουμενικός Πατριάρχης μετά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως
- Με αφορμή την θλιβερή ημέρα της Αλώσεως της Κωνσταντινουπόλεως. Παρήλθαν 564 έτη αλλά η ιστορική μνήμη παραμένει ζωντανή

Ο Γεννάδιος εγεννήθη στην Κωνσταντινούπολη γύρω στο 1400 και το κατά κόσμον όνομά του ήταν Γεώργιος Σχολάριος. Το επώνυμο Κουρτέσης με το οποίο τον αναφέρουν ορισμένες ιστορικές πηγές αποτελεί επινόηση της ρωμαιοκαθολικής προπαγάνδας με σκοπό να παρουσιάσει τον Γεννάδιο ως λατινόφρονα.

Σύμφωνα με ορισμένες παραδόσεις, οι οποίες όμως αμφισβητούνται, ο Σχολάριος εσπούδασε πλησίον του Θεόκλητου Δαμασκηνού και του νομοδιδασκάλου Μεθοδίου. Βεβαία πάντως θεωρείται η φοίτησή του στη σχολή του Ιωάννου Χορτασμένου (μετέπειτα Ιγνατίου Σηλυβρίας) στην ιερά μονή του Σωτήρος στην Κωνσταντινούπουλη. Από τη σχολή αυτή προήλθαν επίσης ο Άγιος Μάρκος Εφέσου ο Ευγενικός, η ηγετική αυτή μορφή των ανθωνικών και πνευματικός πατέρας του Σχολαρίου. Συμφοιτητές του Γενναδίου υπήρξαν και οι μεταπηδήσαντες στον παπισμό Βησσαρίων Νικαίας και Ισίδωρος Κιέβου. Ο Γεννάδιος τότε ακριβώς εμελέτησε σε βάθος τη φιλοσοφική διδασκαλία του Γεωργίου Πλήθωνος προς τον οποίο κατά τα επόμενα έτη αντετάχθη με σθένος, αλλά και με σεβασμό. Ήταν δε και άριστος γνώστης της λατινικής γλώσσας.

Ο Βυζαντινός αυτοκράτωρ Μανουήλ Παλαιολόγος εκτίμησε την βαθεία μόρφωση του Σχολαρίου και τον αξιοποίησε ως σύμβουλό του. Γύρω στο 1430 ο Ιωάννης Η΄ ο Παλαιολόγος (1425-1438) όρισε τον Σχολάριο γραμματέα του, ανώτατο δικαστή και επίσημο διδάσκαλο της Θεολογίας.

Το έτος 1437 απεφασίσθη η σύγκληση της Συνόδου Φερράρας - Φλωρεντίας (1438-1439) με σκοπό την ένωση των Εκκλησιών. Επίστευε τότε ο Αυτοκράτωρ Ιωάννης Η΄ ο Παλαιολόγος ότι διά της ενώσεως των Εκκλησιών οι δυτικοί ηγεμόνες με την επιρροή του Πάπα θα βοηθούσαν να σωθεί η Κωνσταντινούπολη από τον κίνδυνο της αλώσεως υπό των Οθωμανών Τούρκων.

Αφού έφθασε στην Ιταλία η ορθόδοξη αντιπροσωπεία και άρχισαν οι συζητήσεις, ορισμένοι, όπως ο Βησσαρίων, διεφθάρησαν λόγω των Παπικών δελεαστικών τιμών και αμοιβών και υπέγραψαν τις αιρετικές παπικές θεολογικές απόψεις. Όπως αναφέρει στην επιστημονική μονογραφία του ο Καθηγητής π. Θεόδωρος Ζήσης, ο Γεννάδιος δεν υπέγραψε, όπως συκοφαντικά και προπαγανδιστικά ισχυρίζονται οι παπικοί, αλλά απεχώρησε πριν από την υπογραφή του ενωτικού όρου, ενώ ο Αρχιεπίσκοπος Εφέσου Μάρκος ο Ευγενικός, ως Άτλας της Ορθοδοξίας, εκράτησε την τιμή της Ορθοδόξου Εκκλησίας και δεν υπέγραψε την ψευδοένωση με τους παπικούς.

Κατά την σύνοδο που συνεκλήθη στο παλάτιο του Ξυλαλά στην Κωνσταντινούπολη το 1444 ή 1445 ο Γεννάδιος αποστόμωσε τους παπικούς απεσταλμένους. Μετά τις συζητήσεις αυτές και την επιμονή του Σχολαρίου στην υπεράσπιση των ορθοδόξων θέσεων, ο αυτοκρά-

τορας ενοχλημένος τον απεμάκρυνε από τις θέσεις που κατείχε στον ανώτατο κρατικό μηχανισμό, αλλά τον επανέφερε κατά το 1447.

Μετά τον θάνατο του Αγίου Μάρκου του Ευγενικού (1444) ο Γεννάδιος αναδείχθη ηγέτης των ανθενωτικών, της κυρίαρχης τότε μερίδος κλήρου και λαού, και εστράφη με σθένος εναντίον της φιλοπαπικής πολιτικής. Κατά το έτος 1450 εγκατέλειψε την Ιερά Μονή Παντοκράτορος, όπου έως τότε εγκαταβιούσε ως κοσμικός και εκάρη μοναχός στην Ιερά Μονή Χαρσιανείου λαμβάνοντας το όνομα Γεννάδιος.

Το 1452 ο Πάπας για να επιτύχει την επικύρωση της ενωτικής Συνόδου Φερράρας - Φλωρεντίας (1438-1439) έστειλε στην Κωνσταντινούπολη τον φημισμένο για τις θεολογικές γνώσεις του πρώην Αρχιεπίσκοπο Κιέβου Ισίδωρο, ο οποίος είχε ασπασθεί τον παπισμό με αντάλλαγμα το αξίωμα του Καρδινάλιου. Ο Γεννάδιος δεν μετείχε στις διαδικασίες και όταν έστειλαν εκπροσώπους να ρωτήσουν τη γνώμη του για την εκκλησιαστική ένωση, εκείνος ηρνήθη ακόμη και να συνομιλήσει μετ' αυτών, αλλά εκόλλησε στην πόρτα του κελιού του την ακόλουθη απάντηση «Άθλιοι ρωμιοί πώς πλανηθήκατε και απομακρυνθήκατε από την ελπίδα της χάριτος του Θεού; Ελπίζετε στην δύναμη των αιρετικών φράγκων και εν όψει του κινδύνου να κατακτηθεί η Πόλις, εχάσατε και την ορθόδοξη ευσέβειά σας; Ελέησέ μας, Κύριε. Δίδω την μαρτυρία μου ενώπιον σου, ότι είμαι αθώος επί του πταίσματος αυτού. Γνωρίζετε, άθλιοι πολίτες, τι κάνετε; Και μαζί με την μελλοντική αιχμαλωσία μας, εχάσατε και την πατροπαράδοτη πίστη σας; Τώρα συνομολογείτε την ασέβεια και την αίρεση των φράγκων; Αλλοίμονο σ' εσάς κατά την ώρα της κρίσεως...».

Η γενναία και ορθόδοξη στάση του Γενναδίου είχε ως αποτέλεσμα να ματαιωθούν τα ενωτικά σχέδια του βυζαντινού αυτοκράτορος και του Πάπα, ώστε ακόμη και οι Ιερείς αρνούνταν να λειτουργήσουν στις εκκλησίες και να τελέσουν οποιαδήποτε ιεροπραξία.

Ο Γεννάδιος και οι ανθενωτικοί όχι μόνο πίστευαν ότι ο Πάπας και η Δύση δεν ήθελαν, αλλά ότι και αν ήθελαν, δεν είχαν την αναγκαία δύναμη για να σώσουν την Βασιλεύουσα Κωνσταντινούπολη από τους Οθωμανούς. Επιπλέον δε εγνώριζαν πως ακόμη και αν εσώζετο η Κωνσταντινούπολη, τότε αυτή με μαθηματική ακρίβεια θα υποδουλωνόταν στην παπική δύση. Τέτοια όμως προοπτική συνεπαγόταν εκλατινισμό των ορθοδόξων και μάλιστα χωρίς ν' αποφευχθεί ο πολιτικός βιασμός, όπως η εμπειρία των σταυροφοριών είχε ήδη αποδείξει.

Παρά το ανθενωτικό αίσθημα η ψευδοένωση των Εκκλησιών επικυρώθηκε και στις 12 Δεκεμβρίου του 1452 στο ναό της Του Θεού Σοφίας ετελέσθη λειτουργία, στην οποία εμνημονεύθη το όνομα του Πάπα Νικολάου και του Οικουμενικού Πατριάρχου Γρηγορίου Μάμμα.

Κατά την άλωση της Κωνσταντινουπόλεως, την 29η Μαΐου 1453, ο Γεννάδιος αιχμαλωτίσθη και μετεφέρθη στην Αδριανούπολη. Όταν ο Σουλτάνος εισήλθε νικητής στην Βασιλεύουσα και εξήτησε την εκλογή νέου Οικουμενικού Πατριάρχου για να αποκτήσει και πάλι ζωή η ερημωμένη Πόλη, οι περί το Πατριαρχείο αρχιερείς με την συγκατάθεση του περιβάλλοντος του Σουλτάνου ανέθεσαν τον Οικουμενικό Θρόνο στον Γεννάδιο και μάλιστα παρά τη θέλησή του.

Ο Πατριάρχης Γεννάδιος τελικώς επέστρεψε στην Κωνσταντινούπολη και την ημέρα των Φώτων, στις 6 Ιανουαρίου του 1454, ανέλαβε επίσημα τα πατριαρχικά του καθήκοντα και εντός έξι μηνών, με εντολή του Σουλτάνου, η έδρα του Οικουμενικού Πατριαρχείου από

την Μεγάλη του Χριστού Εκκλησία, την Αγία Σοφία, μετεφέρθη στην Ιερά Μονή Παμμακαρίστου.

Όταν πια η πικρή σκλαβιά είχε επικρατήσει, ο Σουλτάνος - πορθητής Μωάμεθ ο Β΄ απεφάσισε να κάνει μιά μεγάλη δωρεά στον Γεννάδιο. Σύμφωνα λοιπόν με την από του Ομάρ (637) περί ανεξιθρησκείας των υποδούλων πολιτική των Οθωμανών αλλά και θέλοντας να προσελκύσει κατοίκους στην Πόλη, ο Σουλτάνος παρέδωσε στον Γεννάδιο επίσημο αυτοκρατορικό Βεράτιο που καθόριζε τα λεγόμενα «Προνόμια» των Χριστιανών μέσα στο έδαφος της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Σύμφωνα με τα παραπάνω προνόμια ο Οικουμενικός Πατριάρχης απεκαλείτο «Μιλλέτ Μπασή» (millet basi ή basrapas millet). Ήταν δηλαδή ο Εθνάρχης και Γενάρχης του Γένους των Ρωμιών, αλλά και ο υπεύθυνος για όλους τους ορθοδόξους απέναντι στον Σουλτάνο, ενώ ο ίδιος και οι υπ' αυτόν αρχιερείς δεν εφορολογούντο από την Υψηλή Πύλη.

Περιορίσθηκε επίσης η μετατροπή των εκκλησιών και των μοναστηριακών ναών σε τζαμιά και οι χριστιανοί της οθωμανικής αυτοκρατορίας αφέθηκαν ελεύθεροι να τελούν τα θρησκευτικά τους καθήκοντα. Στο πλαίσιο αυτό ο Πατριάρχης Γεννάδιος ίδρυσε τη Μεγάλη του Γένους Σχολή, η οποία σώζεται μέχρι και σήμερα, στα ίχνη της παλαιάς πατριαρχικής ακαδημίας και γενικώς εφρόντισε με κάθε τρόπο για την παιδεία του υπόδουλου Γένους.

Τον Αύγουστο ήδη του 1454 ο Γεννάδιος ύστερα από ολιγόμηνη πατριαρχεία υπέβαλε την παραίτησή του, η οποία όμως δεν έγινε δεκτή. Τελικώς κατόρθωσε να παραιτηθεί την άνοιξη του 1456. Τον Μάιο του αυτού έτους μετέβη στην Ιερά Μονή Βατοπαιδίου του Αγίου Όρους μαζί με τον ανεψιό του Θεόδωρο, ο οποίος αργότερα ησθένησε και απέθανε. Κατά τον αοίδιμο Καθηγητή της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης Βασίλειο Σταυρίδη, ο Γεννάδιος επανήλθε στον Πατριαρχικό Θρόνο κατά το θέρος του 1462 και η πατριαρχεία του διήρκεσε για ένα μόνο έτος, μέχρι δηλαδή το 1463. Επανήλθε όμως τον Αύγουστο του 1464 και για τρίτη φορά ως Οικουμενικός Πατριάρχης και παρητήθη οριστικώς το φθινόπωρο του 1465.

Στη συνέχεια ο Άγιος Γεννάδιος αποσύρθηκε στην Ιερά Μονή Τιμίου Προδρόμου, πλησίον της πόλεως των Σερρών, όπου παρέμεινε μέχρι και τον θάνατό του κατά το έτος 1472. Στην Ιερά Μονή ετάφη και σώζονται πολλά μέλη του Ιερού του λειψάνου. Η μνήμη του ως Αγίου τιμάται από την Εκκλησία μας στις 17 Νοεμβρίου.

Ο Γεννάδιος εχάραξε την πολιτική και πνευματική πορεία του ελληνισμού σε εποχή σκλαβιάς υπό βαρβαρικό δυσβάστακτο ζυγό και εν μέσω φρικτών μαρτυριών κλήρου και λαού, ενώ άλλοι λόγιοι και ιεράρχες έφευγαν στη Δύση, συχνότατα ως εξωμότες. Η στάση του Αγίου Γενναδίου ισοδυναμούσε με ανάθεση της σωτηρίας των υποδούλων ρωμιών στην Ορθόδοξη Μητέρα Εκκλησία, ήτοι το μαρτυρικό Οικουμενικό Πατριαρχείο, την μόνη δύναμη που μπόρεσε και διατήρησε αλώβητο το Γένος των Ρωμιών.